

KRÚDY GYULA

Önéletrajz

Születtem 1878-ban, késő őszi-
időben, Nyíregyházán, egy nád-
ödeles, hosszú, visszhangos, kis-
ablakos házban amelynek ma-
napság már nyoma sincs a
Nagykállói utcán. Úgy emlék-
szem, hogy gyermekkorom ked-
vemre való módon telt el. Csa-
vargó, öreg vadászokkal jártam
a tiszai kiöntésekhez, a lápokon,
nadásokban, a tengeriföldeken,
a Nyírség puha homokjában.
Szigorú nevelés végett előbb a
szatmári Jézus-társasági atyák-
ra, majd a podolini (Szepes me-
gyei) kegyesrendi papokra bízott
atyám, és ezeket az esztendőket
sohase felejtettem el, mint ahogy
élete végéig a legtöbb ember
szívesebben emlékezik gyermek-
korára, mint későbbi idejére.
Még vidéki hírlapíró koromra is
némi büszkeséggel gondolok
vissza, Debrecenben és Nagyvá-
radon sokkal többet reméltem
az élettől, mint a legszomszább
örökös. Kitűnő lapszerkesztő és
költő környezetébe sodort vég-
zetem: Gáspár Imre volt első
főnököm, korrigálóm, irányítóm
Debrecenben; az ottani szabad-
elvű párt napilapjánál. Csodála-
tos leveleit, amelyekben útmu-
tatásokat adott olvasmányaim-
hoz, ma is őrzöm. Gáspár Imre
akkoriban fordította le a Mar-
seillaise-t azzal a formával,
amelyben ma is éneklék a dalt;
a civisváros lapszerkesztője
adott reményt és ábrándot any-
nyi borús magyar szívnek for-
dításával. A Debreceni Ellenőr
szedői énekeltek Gáspár Imre
fordítását először.

Pesten a Józsefvárosban lak-
tam, a kezdő írók akkoriban
könnyűnek tetsző, reményteljes,
nem csüggedő hangulataival.
Beöthy László a Budapesti Hír-
lapban írta rólam az első biz-
tató sorokat. Aztán elrepült sok
esztendő, amelyet elviselhetővé
tett a folytonos munkálkodás,
holott írói sikerem szinte elát-
kozottan, némán elkerült körül-
belül harmincöt esztendő kö-
romig. A Szindbád-novellák
nagyszerű ellenségeket, váratlan
olvasókat szerettek. Sok sápadt,
gyűlölködő arc lett ismerősöm.
A könyvkiadó bátorságot kapott.
A könyvecskéket kezdték ven-
ni Pesten és a Felvidéken.
A sursom mindenfelé taszigált a
város egyik negyedéből a má-
sikba. Mindig messzi Budán
szerettem volna lakni, de csak a
Margitszigetig jutottam egy régi
házba, ahol hosszú, elgondol-
koztató ősöket, emberhangtalan
teleket töltöttem. Itt Álmos-
könyvet írtam.

1923.

Obudai beszélgetés

Tűnődés az íróasztalnál

Szindbád álmai

„Az álmok mutatják néha balsorsunkat is, amellyel majd szembe kell néznünk, de jelentik örömeinket is, amelyek majd felváltják csüggedtségeinket. A legrosszabb álomban is van valamely jó.”

(A Krúdy-féle *Almoskönyv* 1925-ös Bevezetéséből)

Major Henrik
karikatúrása

4 Margitszigeten

„Baletthölgy: felesleges kiadás. Balettet látni: csalódás”. Ezek a címszavak — és megfejtések — is szerepelnek Krúdy Gyula *A magyar ember álmai* című munkájában. E nevezetes, az író életében s azóta is számos kiadást megért *Almoskönyv* adatait Krúdy nagyrészt valóban 18. századi magyar *Almos Könyvtéskékből* meg a magyarított lipcei *Nagy Kalendáriumból* másolta át. Belevitte azonban az álom-szótárba barátja, Ferenczi Sándor ideg orvos azon magyarázatait is, amelyeket a tudós doktor arra a nagyon is XX. századi felismerésre alapozott: az álmok elfojtott vágyaink tükröződései, kitörései. Mэгhozzá nem is feltétlenül az öröme, esetleg éppen a pusztulásra való vágyakozásunknak. A közeli hívei által Szindbádnak becézett író még olyan fogalmazásokat is belecsempésztett álmokkal és babonaszóval foglalkozó könyveibe, hírlapi rovataiba, amelyek játékos önróniáját jelzik. Hiszen éppen ő — pontosabban: irodalmi tükörképe, az Ezerévejszaka világából Pestre, a Margitszigetre. Óbudára áthajózott Szindbád — volt az, aki sok pénzt és időt áldozott egy baletthölgyre. Feleslegesen, persze, mert hűséget, igaz érzelmeket még azzal sem tudott kicsíholni, hogy elszánta magát a hősi sikksztásra...

Elmondhatjuk: Krúdy Gyula nem azért — vagy legalábbis nemcsak azért — állította össze 1919 után az *Almoskönyvet*, hogy kiszolgálja az olvasók (és kiadók) nem mindig magas igényét. Ki akart fejteni itt is valamit önmagából, abból az „ősi férfiúból”, abból a művészből, akit az idő tájt már nem annyira a különböző álmok — jegyzékbe szedhető — jelentése érdekelt, inkább maga az *álombeliség*. Álmodozó emberekről és ábrándok „megjelöltjeiről” már azelőtt is sokat írt. Ilyen álmok hőse volt, többek között, nagyapja fivére, a szabolcsi „úri betyár”, Krúdy Kálmán is. A „pajkos Krúdy”, aki a maga meghökkenítő kalandjaival azt az érzést tartotta ébren, hogy „legalább ott, az álmok Nyírségében” még nem csúfolódott meg 1848 lendülete és bátorsága. És ilyen volt az 1910-es évek elején született, első Szindbád-novellák hőse is, akiben a Városlát (és a világot) meghódítani kívánó, regényesen lelkes ifjúságát álmodta vissza a negyvenedik életéve felé közeledő író.

1919 után, már élete ötödik évtizedébe jutva, és olyan csalódásokig, „amelyekhez képest a tegnapi illúzióvesztések szinte jóízűek voltak”, tulajdonképpen legtöbb munkájában: regényeiben, elbeszéléseiben, de még kis karcolataiban is egy nagy „almoskönyv” valamelyik részletét írta Krúdy. Az ekkoriban alkotott új — majd

még újabb — Szindbád-sorozatokban azonban a „hajós” már nem a nőket (és az életet) bíráltni képes, bizakodó fiatalember, akinek kalandjait vígan olvassuk, és csak később — amikor már visszaidézzük emlékezetünkbe a mondatok, a bekezdések színeit és ízeit — döbbenünk rá: kissé már szomorúan és szomorítva vallott ezekről a már soha vissza nem térő kalandozásokról az író. A Szindbád megtérése elbeszélései tovább mennek ennél. Nemcsak arról van szó, hogy efféle vigasságok már nem eshetnek meg, ezekről már csupán álmodni lehet, hanem maga az álom jelenik meg; az, ahogyan álmodunk. Hol lidérces álmokat, hol „boldog álmokat”, hol meg e kettő különös keverékét. Ezért van aztán az, hogy ez a Szindbád az egyik pillanatban — esetleg egy hosszú mondat elején — még kaskadó ifjú, s a következő pillanatban (a „mondat végét be sem várva”) már olyan vénseges és megtaposott, mint az országút. És ezért van az is, hogy miközben igazából semmi sem történik ezzel a Szindbáddal — mint ahogy álmunkban sem esik meg velünk valami olyan történet, mint az ébrenlétben, ahol az eseményeknek következményei vannak! —, az újabb Szindbád-kalandok részletei, a „kisjelenetek” olyan élesek, mint amelyekre nincs, nem is lehet szemünk napközben. (Amikor a dolgunkat intézzük, s járunk-kelünk az érdekeink és a kedvünk szerint. Nem úgy az álomban!)

Vegyünk — például — egy ilyen „kisjelenetet” az egyik, 1924-ben született Szindbád-elbeszéléséből. Az *eljegyzés* címűből. Ebben az elbeszélésben Szindbád — valahonnan és valahogyan — odakeveredett a „Lufercsi” csárdába, ahol egy Etelka nevű nő rábeszélését hallgatja: venné el a barátnőjét, akinek pénze is van, ke Lengyélje is, meg szép is, aki azonban olyan „magaformájú” (fiatal? öreg? mamlasz? okos? nem lehet pontosan tudni) férfira vágyakozik. Pedig „most is kérők ostromolják”. Az „ostromolják” szó máris előhívja a képet, a „kisjelenetet”.

„... ott ült a két kérő a csárdaszobába hosszú, X lábú asztalánál. Revolvert tartottak a kezükben, és egymás lábát lövöldözgették az asztal alatt. Az egyik lábuk ugyanis fából volt, ott maradt az alig elmúlt háborúban az igazi lábuk. Dörrent a pisztoly, és darab forgács leszakadt az egyik kérő célba a barátja lábát. A jövendőbeli menyasszony az ablaknál állott, és az ablakfalra akasztott, pókhalós tükörben sorban felpróbálgatta azokat a kalapokat, amelyeket az aqarászó-lovagló hölgyek a csárdában hagytak hátra...”

Ez a csupán néhány mondat-

ba beleférő és néhány fura szóval, például a „lövöldözgetek”-kel, meg például a „lövöldözgetés” zajában egykedvűen kalapokat próbáló menyasszonyjelölt szerepeltetésével érzékletesen fantasztkussá és fantasztkusan érzékletessé tett jelenet mintha filmet láttatna velünk. Szorongást fejez ki és szorongást kelt ez a kis, premier plámba hozott „álomfilm”, de éppen nem úgy, mint egy katasztrófa-film rémségeket halmozó képsora. Mintha Franz Kafka valamelyik elbeszélését ültették volna át a film nyelvére...

Különben: bár készült már több Kafka-film — néhányat nálunk is bemutattak —, de még egy sem olyan közülük, amely igazán méltó volna az írónak, aki éppen azzal tudta jelezni a lidércálmokat, hogy úgy ábrázolta a legkülönösebb képeket, „kisjeleneteket”, mintha azok teljesen természetesek lennének. Készült viszont egy magyar film — a Szindbád-novellák alapján —, amely vissza tudta adni, a maga eszközeivel, azt a Krúdyt, aki úgy volt rokona Kafkának, hogy nem hallott, nem is hallhatott a cseh — német íróról. A Huszárik Zoltán rendezte Szindbád természetessé varázsolta a különös és különös-kódóssá a természetet. Úgy, ahogyan azt e novellák — és az álom — illogikus logikája követeli.

Meg kell jegyezni, hogy az álom — már nem pusztán mint egy elbeszélés, egy regény valamelyik betétnégy vagy akár egészének tartalma, hanem mint a megírás technikájának szerves része — az irodalomtudomány szerint a modern széppróza egyik nagy vívmánya. Krúdy — akit pedig egyelőre csak alig néhány országban ismernek — a „film-álmok” egyik úttörő mestere az irodalom világában, a világirodalomban. Vannak kései művei, például a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* című, befejezetlenül maradt regénye, amelyek az álomtechnika olyan bonvolultan finom leképezései, hogy azok évtizedekkel előzték meg az emberi agy működésével kapcsolatos, legújabb felfedezéseket is.

1946-ban, amikor sok Krúdy-mű még hírlapi folytatásokban lappangott, adták ki könyv alakban, szintén nagy késéssel, az *Ősi versenyeket*. Ekkor írta le valaki, hogy ha Krúdy valamely világnyelven írt volna, már szobra állna több metropolisban. „Gyula bácsi azonban magyarul írt, s pazarlóan.”

Pazarló volt, igen, Krúdy Gyula, amikor — pénztelenségében, könnyelműségében, szomorkás-játékos kedvében — nemegyszer olcsóbb dolgokra feccserele művészi erejét. Ám műve egészével, benne a lidérces álmok pontos rajzával, felszabadító, nagy író; gazdagon magyar és mélyen európai. Magunkat szegényítjük, ha lusták vagyunk megtenni a nem fáradságmentes „kirándulást” az *Almoskönyvtől* A vörös postakocsiig, s tovább: a különböző korszakokban született, különböző jellegű Szindbád-elbeszélésekig.

Antal Gábor